

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертация на тема «Хедонично-валентна самодетерминация на психичното», представена от гл.ас. Людмил Денчев Денев за присъждане на образователната и научна степен «доктор» по 05.06.01 – Обща психология

Рецензент: Иван Тонев Димитров, професор, доктор на психологическите науки, Катедра по обща, експериментална и генетична психология при Философски факултет на СУ «Св. Климент Охридски»

Последният вариант на дисертационния труд на Людмил Денев започва с едно пространно въведение от 60 страници, което по същество резюмира цялото съдържание на труда. Без да споделяме необходимостта от толкова дълги въведения в дисертационни трудове, ще отбележим, че авторът го предприема поради няколко причини: сложност на интересуващия го проблем и произтичащата от това негова «неуловимост»; неразпознаваемост и чуждост от много и за много пишещи и четящи хора; както, и най-вече, заради преследваната от автора цел, а именно: да докаже, че дори «разнородни» теории имат определена степен на «общност» и «сводимост», някаква степен на еквивалентност. И затова още тук откриваме няколко проблемни центъра, около които гравитират предложените по-нататък анализи в труда:

1. емоционалност/хедоничност, справедливо отбелязано от Людмил Денев, за да се «възстанови баланса с познанието и поведението», дълго време обсебили психологическото пространство;

2. потребности и преживявания на резултатите от тяхното удовлетворяване/неудовлетворяване, т.е. «святая святих» на психологическото познание; познавателни предпоставки за удовлетворяване на потребностите и поведенчески аспекти, както и диференциране и дефиниране на хедонистичния принцип.

3. сред тях обаче особено значение се придава на предлагания от самия автор «модел на субективно очакваното удовлетворение» /вж. Раздел 7/, същественото в който е допълването на класическата триада «желание - чувство - познание» с четвърти компонент, произтичащ от «иканон» /удовлетворение/ - «алгедон» /болезненост/ принципа, с който Людмил Денев цели съсредоточаване върху «взаимодействието» на различните психични системи.

Още прочетеният от въведението текст ни разкрива задълбочено и самостоятелно мислещ автор, с подчертано самобитен и неподражаем почерк в нашата психологическа книжнина, използващ езика на философската и теоретична психология, т.е. пределно сложен, неразбираем за всички, но напълно съответстващ на разсъжденията на самия автор.

Раздел 1. «Хедонизмът в древногръцката философско-психологическа мисъл и начална диференциация на емотивната терминология» /с. 62-130/ ни предлага богат и задълбочен сравнителен анализ на разбиранята на Аристип, Демокрит, Платон Аристотел, като особено внимание естествено се отделя на Епикур, свързващ удоволствието с «добруването, благосъстоянието, благополучието» /с.63/, а оттук и стремежът на човека към «атараксия» - спокойствие и свобода от страха и болката, към душевен мир» /с.65/. Л. Денев привежда и «принципните положения» на самия Епикур, с което подчертава тяхното значение и актуалност и за съвременния читател /с.72-73/. Въвлякъл читателя в сложността на обсъжданата от него проблематика, с многото и различни философски системи, Л. Денев му предлага своеобразни «тълковни речници» на основните понятия /с 76-82/, с които той действително го подпомага.

Двете обсъждани теории /на Фрийда и на Вилюнас/ в **раздел 2** са избрани от Денев затова, че въвеждат контекста на съвременното мислене по проблема, а и заради близостта им до неговото собствено разбиране на емоционалността, а именно: «чувствата пораждат активността по посока на желанията и потребностите поддържат тази «тенденция за действие» /с.82/, като не пропуска, бидейки историк на психологията, да отбележи, че такова разбиране на ролята на чувствата изповядва още Е. Клапаред, откъдето и краткото, но изящно и проникновено твърдение на Вилюнас за това, че «класификацията на емоциите възпроизвежда класификацията на потребностите» /с.119/.

Раздел 3. «Хедонична причинност и регулация в основни психологични и психобиологични теории» /с. 130-251/, според нас и то не заради големия му обем, а заради изключително богатото му съдържание, би могъл да бъде самостоятелен и отделен труд на автора. В него Л. Денев привлича и подлага на критичен анализ теории и автори, изповядващи различни методологически принципи /от Ернълд и Лезърис до Симонов/, за да илюстрира и докаже заявената още във въведението увереност за наличие на определена «общност» и «сводимост» между различните теории, обсъждащи пределно сложни явления с различна и многоравнищна детерминация, както и с пъстри проявления. Воден от целта си да

«преодолее неопределеността», Л. Денев отначало пристъпва, на пръв поглед парадоксално, към разграничаване на системите, «генериращи положителни и отрицателни емоции», за да се опита по-нататък да ги интегрира. Оттук и привлечените различни и дори противоположни, взаимно критикуващи се, психологически направления и теории – от Фройд, Лоренц и Тинберген за активността, както и на техни съвременни последователи /МакКлиланд, Аткинсън, Кларк, Хеб, Берлайн, Хънт, Деси и др./ до необихейвиористите като Торндайк, Толмън, Хъл, Милър и др.

В един от вариантите на дисертационния си труд, а вариантите му постоянно варират в съдържанието и структурата си, което говори за «бушуваща» познавателна активност и неудовлетвореност на автора от сътвореното от самия него, Л. Денев подробно беше се спрял на мотивацията на поведението в контекста на икономическата дейност. Това предизвика предложения за рязко съкръщаване на този текст в дисертацията /в настоящия текст вж. с. 163-251/. Същото предложение бихме отнесли и до раздели 4 и 6 и то не толкова заради натежаващата обстоятелственост на повествованието, а заради своеобразната автономност на съдържанието им, което би могло да намери отражение в отделни монографии след защитата на дисертационния труд.

Феноменологията на Дюнкер спрямо удоволствието, емоцията, желанието и когницията, представена в **раздел 5** /с. 273-304/ намира своята кулминация в предложения на с. 275-278 въображаем диалог между хедониста и хормиста. Тук краткото обобщение на възгледите на Дюнкер, обозначено като «заклучение» би могло да се предшества от един по-осезателен авторски оценъчен аспект.

Раздел 7 ни предлага «модела и теорията на субективно очакваното удовлетворение» /с.408-431/, който авторът смята за свой принос и квинтесенция на разнопосочния и задълбочен теоретичен анализ, на който бяхме свидетели в предшестващите раздели. Едновременно с това той не скрива, а посочва сходните му черти с някои от анализираниите от него теории. Претендиращ за «евристичност» и «описателност», но не и за «нормативност» и «всеобщност», предложението от Л. Денев модел е с подчертано обобщени и формализирани характеристики, и открива възможности за «прогнозиране, екстраполиране и интерполиране» в областта на хедонично-емоционалната регулация. Сложността и оригиналността на обсъжданата проблематика, съзнавана и утвърждавана от самия Л. Денев, не го кара обаче да забравя и «непосветените» в нея читатели, които са му благодарни за подробното и точно разкриване на понятията, символите и обозначенията, използвани от него при формализацията на модела.

Не можем да не споделим самооценката на автора за този модел като за негово постижение, с който преодолява «едномерните конструкти», характеризиращи обсъжданите от него теории в историята на философско - психологическата мисъл, като интегрира в него различни теории и подходи с произтичащите от тях резултати и стратегии. Отличителен принос на Л.Денев е и това, че освен психологически теории, той е привлякъл за анализ и икономически, етологични и психофизиологични с една похвална цел – търсене на повече «обединителни принципи» /с. 429/ и постигане на по-пълна холистичност и по-широки обяснителни възможности на своя модел, предполагащ и допускащ емпирични верификации от «психофизиката до психофармакологията».

Нека обобщим:

1. Очертан е оригинален и сложен проблем на философската и теоретичната психология, задълбочената разработка на който е довела до предлагане на собствен теоретичен модел на «субективно очакваното удовлетворение».

2. Впечатлява подчертания градивен интерес на автора към утвърдени стойности и тяхното развитие, а така също толерантността му спрямо констатираните от него дефицити в обсъжданите теории.

3. Макар и не предварително и демонстративно обявен, историческият подход е имплицитно присъстващ. Без да е преследван, той е следван, което е съвършено естествено за един теоретик и историк на психологията.

4. Предложена е строга формализация на принципните положения и основните характеристики на собствения теоретичен модел. Отвъд формализациите, езикът на автора, обсъждащ пределно сложни явления е наситен и самобитен.

5. От съкръщаване, поради тяхната сравнителна автономност, се нуждае съдържанието на раздели 4 и 6, като се представят по-обобщено откъм резултатите, трасиращи развитието на понататъшния анализ.

6. Дисертационният труд би спечелил от съкръщаване на аотиращи текстове, както и от преструктуриране на съдържанието и по-строго субординиране на разделите, главите, параграфите, подзаглавията и вътрешните такива.

7. С една по-строга структура, с избягване на чести ретроспекции, респективно на повторения, с по-голяма яснота на авторовите цели и задачи и най-вече чрез резюмиращи основните резултати от анализа в края на всяка една теория и на всеки един

раздел в съответствие с поставените цели и задачи, в една бъдеща монография ще се постигне по-убедителна «комуникативност» на текста.

8. Част от този текст е бил обсъждан в катедрата, апробиран и положително рецензиран в две студии на автора. Авторефератът отразява накратко структурата и съдържанието на дисертационния труд.

В заключение, на базата на гореизложеното, предлагаме на членовете на научното жури, след това и на тези от Факултетския съвет на Философски факултет, да присъдят на гл.ас. Людмил Денев образователната и научна степен «доктор», която той отдавна заслужава и която, надяваме се, да бъде нов и допълнителен стимул за неговата творческа активност и отговорност.

22.09.2011 г.

Рецензент:.....
/проф. д.пс.н Иван Димитров/